

SVENKA SAVIĆ, VERONIKA MITRO, SARA SAVIĆ, MARIJANA ČANAK (UR.): »A što ću ti ja jadna pričat ...« Životne priče žena; Futura publikacije (Ženske studije i istraživanja), Novi Sad 2008, 590 str.

»Spomini žensk so v funkciji humanizacije zgodovine. Zgodovina je brez duše – opirajoč se na statistiko lačno požira regije, države in kontinente, ne ozirajoč se na krike požrtega posameznika. Ali je treba poudariti, da je zgodovina popolnoma gluha za krike žensk?« (str. 15), se v uvodu knjige sprašuje Marijana Čanak. Skupaj s kolegicami je uredila in v knjigi s pomenljivim naslovom *A što ću ti ja jadna pričat ...* objavila rezultate *oral history* projekta »Životne priče žena u Vojvodini«. Knjiga je zadnja v nizu knjig, ki jih je v omenjenem projektu izdalo združenje Ženske studije i istraživanja v Novem Sadu (www.zenskestudije.org.rs) in s katero so želeli obeležiti deseto obletnico svojega obstoja. Raziskovalke so iskale odgovor na vprašanje, kako se je oblikovala večkulturna skupnost v Vojvodini in kaj so k temu procesu doprinesle ženske. Večina sodelavk na projektu so bile študentke alternativnega visokošolskega študija, ki ga izvaja omenjeno združenje. Kot poudarjajo urednice v uvodu, namen projekta ni bil samo praktično usposabljanje mladih raziskovalk in raziskovalcev o metodologiji ustne zgodovine, temveč tudi vzpostavitev kontinuitete med starejšimi in mlajšimi generacijami žensk, saj po mnenju avtoric te v današnjem izobraževalnem sistemu ni. Mlade ženske iz različnih nacionalnih skupin so tako spoznale predho-

dne generacije, s katerimi so ob beleženju njihovih življenjskih zgodb vzpostavile neposredno vez. Kot poudarja Marijana Čanak, so spomini žensk nekakšne dialoške biografije, nastale v posebnem odnosu med zgodovinarico (intervjuvanko) in njeno sogovornico. To je svojevrsten antipoden odnos: zgodovinarica poslušava v sedanosti, sogovornica govori v preteklosti, zgodovinarica dogodke doživlja posredno, sogovornica neposredno, zgodovinarica je nosilka znanstvene (zgodovinske) resnice, sogovornica pa svoje emocionalne resnice; ob koncu pogovora/intervjuja sta obe spremenjeni in obogateni.

Iz življenjskih zgodb žensk, rojenih med letoma 1910 in 1980, odsevajo turbulentni časi z ozemlja nekdanje Jugoslavije: dve svetovni vojni, različne migracije, razpad države in vojne v devetdesetih letih. Omenjene politične spremembe so spremenile tudi nacionalno strukturo prebivalstva Vojvodine – od prevladujoče madžarske in nemške na začetku, do prevladujoče srbske ob koncu stoletja. Poleg opisanih makroprocesov so na življenje žensk vplivali še drugi dogodki, kot so nastanek Antifašistične fronte žensk (AFŽ) in praznovanje Dneva žena – 8. marca, racija madžarskih fašistov, izvedena proti Srbom, Židom in Romom v Vojvodini (1942), nacionalizacija, Informbiro (1948), samoupravljanje v 50. letih, študentske demonstracije leta 1968, spremembe ustave leta 1974, Titova smrt in razpad Jugoslavije, sankcije mednarodne skupnosti proti Srbiji, kriza na Kosovu in intervencija NATA. Ti politični in zgodovinski dogodki so v življenjskih zgodbah žensk prepredeni s povsem intimnimi momenti iz otroštva, šolanja in poklicnega življenja, s pripovedmi o soprogih oziroma partnerjih, ljubezenskem in tudi spolnem življenju, novih vlogah, ki jih prinašata materinstvo in vzgoja otrok, pa tudi z zgodbami o materialnem stanju družine, odnosih v družini, vprašanju enakopravnosti v družini in na poklicni poti, prostem času, vprašanjih vere in vlogi Cerkve, itd. Poudarek je bil na ključnih trenutkih njihovih življenj, kot jih vsaka pripovedovalka doživlja sama, na njenih najprejnejših in najtravmatičnejših življenjskih obdobjih,

izpoljenih in neizpoljenih dekliskih željah in sanjah ter vprašanju, kako danes gleda nase kot na žensko in kako na svoje preteklo življenje, ter kaj bi, upoštevajoč svoje življenjske izkušnje, priporočila hčerkam in vnukinjam.

Kratkemu predgovoru sledi še nekaj splošnih podatkov o poteku projekta, dokumentiranju življenjskih zgodb ter statistični podatki o intervjuvancih (leto in kraj rojstva, kraj bivanja, izobrazba, poklic, zakonski stan, število otrok) in intervjujih (datum nastanka intervjuja, oseba, ki je spraševala, transkribirala in naredila redakcijo intervjuja). V knjigi je predstavljenih samo 47 iz precej obširnejšega korpusa življenjskih zgodb (172), za katerega urednice pravijo, da je najboljšežnejši korpus podatkov, pridobljenih z metodo ustne zgodovine v Jugovzhodni Evropi, in se še povečuje. Na koncu knjige so objavljene še kratke biografije urednic in vseh sodelujočih na projektu.

Ker so se najprej osredotočali na starejše ženske, je bilo največje število sogovornic rojenih v 20., 30., in 40. letih 20. stoletja. Največ žensk je imelo višjo izobrazbo in je v svojih pripovedih veliko prostora namenilo načinu, s katerim so se uspele izšolati in pridobiti poklic, ter o tem, kdo in kako jih je na tej poti spodbujal in oviral. Zgodbe so glede na letnice rojstva žensk razdeljene v devet dekad. Poklicni statusi žensk so v vseh dekadah skoraj enakomerno porazdeljeni od gospodinje, različnih delavk in uradnic, do univerzitetnih profesorice in umetnic. Večji del knjige sestavljajo pripovedi žensk iz Vojvodine, v večini opremljenih s fotografijo pripovedovalke, z osebnim imenom, letom in s krajem rojstva. Nekatere zgodbe so zaradi zaščite pripovedovalke in njenih osebnih podatkov objavljene brez fotografije in pod izmišljenim psevdonimom. Urednice so vsako dekada poimenovala z lastnostjo, ki je to generacijo žensk najboljše opisala in definirala. Pripadnice dekade 1910–1919 so *Graditeljice*, dekade 1930–1939 *Korijatida*, dekade 1950–1959 *Dobrotvorke*, itd. To pa je praktično tudi edina interpretacija intervjujev v celotni knjigi.

Preostanek knjige je namenjen zgolj zgodbam pripovedovalk, seveda v dialogu z

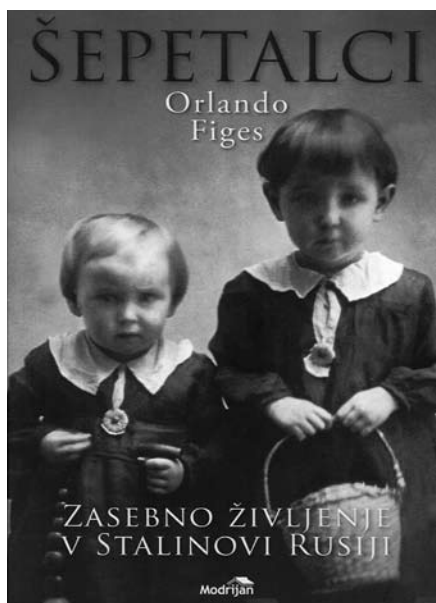
raziskovalko, čeprav je njena prisotnost potisnjena ob rob. Do glasu so prišle torej ženske: z vso svojo subjektivnostjo in njim lastno pripovedjo so vrednotile zgodovinske in politične dogodke ter svoja življenja ob omenjenih dogodkih. Tudi Alessandro Portelli, italijanski zgodovinar in *enfant terrible* ustne zgodovine, zagovarja opisani pristop, ker naj bi pripomogel k demokratičnosti zgodovinopisja. Preusmerja namreč pozornost od velikih dogodkov in zgodovinskih osebnosti na posameznika oziroma »malega, navadnega« človeka. Zbrano gradivo je tako bogato in raznovrstno, da iz njega težko povlečem neke splošne značilnosti življenjskih zgodb ali posameznih starostnih skupin. Ključni de-

javnik pri izboljšanju družbenega položaja žensk je bilo izobraževanje. Najbolje so ga lahko izkoristile generacije žensk, ki so odraščale v socializmu in so dosegle uspehe v znanosti, umetnosti in politiki. Starejše generacije so izobraževanje zaradi slabših materialnih razmer, oddaljenosti od šole, vojn, nerazumevanja družine ali prevelikih obveznosti v zakonskem in družinskem življenju končale že na osnovno- ali srednješolski stopnji. Mlajše ženske, rojene v 50. letih, pa so opisovale težave, ki so jih imele, ko so se odločale za najvišje politične funkcije, kot so vstop v parlament ali kandidatura za župansko mesto oziroma graditev akademske kariere. Veliko so ženske pripovedovale tudi o svojem zaseb-

nem, intimnem življenju. In če se na prvi pogled zdi, kot da se je položaj žensk iz generacije v generacijo linearno izboljševal – od nepismene babice kmetice, preko hčerke delavke in meščanke do vnukinje univerzitetne profesorice, se knjiga konča z zgodbo najmlajše, ki pod psevdonimom Marta opisuje, kako jo je travma zaradi spolne zlorabe v otroštvu zaznamovala in ji preprečila šolanje in osamosvojitve. Tudi zato je urednica v uvodni besedi v projekt zbiranja življenjskih zgodb Vojvodink komentirala: »Spominjanja ženk bi bila (...) poskus, da se človek prepozna v klavnici zgodovine, ki ni nikakršna »učiteljica življenja«, ampak krik in bes ...« (str. 15).

ORLANDO FIGES: Šepetalci. Zasebno življenje v Stalinovi Rusiji;

Založba Modrijan, Ljubljana 2009, 641 str., ilustr.

»V tem človeku ne prepoznam več svojega očeta, moj oče je sovjetska oblast.« Pavlik Morozov je leta 1932, v času ko je Stalin utrdil svojo moč v Sovjetski zvezi, ovadil oblastem očeta Trofima kot sovražnika partije in simpatizerja kulakov. Med sodnim procesom proti očetu, na katerem je tudi sam nastopal kot priča, je Pavlik zatajil svojega očeta in se oklical za otroka partije. Pri tem se je skliceval na organizacijo

pionirjev, steber gradnje novega, socialističnega človeka in vezni element mladinskega kolektivnega življenja. Organizacija, ki je izhajala iz predpostavke, da je mladež up nove države in tista, ki gradi dobrega sovjetskega državljanja, je Morozovu omogočala kolektivno pripadnost. To ni bilo nič presenetljivega, saj so v pionirsko organizacijo sprejemali že sedemletne otroke, ki so z vzgojo h kolektivnemu višjemu cilju hitro postajali inštrument države in sredstvo kontrole sovjetske družbe, predvsem znotraj zasebnega družinskega okolja. Pavlik je s svojim poslanstvom tako postal junak lokalnih časopisov in zgled, iz katerega je črpala komunistična propaganda. Očeta so po procesu poslali v delovno taborišče in ga pozneje ustrelili. Septembra 1932, nekaj mesecev pozneje, so petnajstletnega Pavlika Morozova neznanci, po vsej verjetnosti svojci, pretepli do smrti.

Dogodek je botroval nastanku kulta mladega Morozova – njegovo junaštvo je za pionirje postalo zgled, ki mu je bilo treba slediti. Sam Gorki je predlagal, naj se dečku postavi spomenik. Simboliziral je model popolnega pionirja, novega človeka, ki je v imenu ljubezni do partije pripravljen poslati lastno družino v taborišče ali celo v smrt. Družino, temeljnega sovražnika nove dobe, je oblast interpretirala kot nazadnja-

ško in nepotrebno. Človek nove dobe je namreč živel kolektivno življenje, namenjeno revolucionarnemu delu in partiji. Individualizem, ki ga je v očeh partije predstavljala družina, je bil na dolgi rok obsojen na propad. Propagirali so kolektivno življenje in ustvarjanje nove družbe. K njenemu oblikovanju je spadalo spodbujanje k ovajanju sovražnikov proletarskega razreda in odklanjanju družine.

Ovajanje družinskih članov je tako postal model najvišje zvestobe partiji, zadnja preizkušnja, ki je potrjevala privrženost sovjetski oblasti in Stalinu. O Morozovu so pisali in peli pesmi, postavljali igre, snemali filme, ki so proslavljali kult pravega pionirja. Pavlik je kmalu dobil posnemovalce, ki so želeli slediti svojemu idolu in se proslaviti kot dobri državljani. V naslednjih letih je vedno več otrok iz politično-ideloških vzrokov prijavljalo svoje starše. Pionirji, ki so ovajali starše in sorodnike zaradi kraje žita in krompirja iz skladišč kolhozov, so potrjevali uspeh sovjetske propagande med mladimi, ki so v zameno za izkazano privrženost celo lahko letovali v pionirskem domu na Krimu. Sredi tridesetih let je bil kult Morozova že tako razširjen, da so pionirje, ki niso posredovali informacij o svojih družinah, obravnavali kot sumljive primere.

* Dr. Kaja Širok, univ. dipl. zgod. in italijanistka, znanstvena sodelavka, Visoka šola za dizajn. 1000 Ljubljana, Vojkova 63, E- naslov: kaja.sirok@vds.si